

ОД КУЛТУРНОТО МИНАТО

Гл. ТОДОРОВСКИ

ТРИ ИНТЕРЕСНИ ДОКУМЕНТА ПО ПОТЕКЛО ОД МАНАСТИРОТ Св. ЈОВАН БИГОРСКИ

Три документа по потекло од манастирот Св. Јован Бигорски, значајни како од историска, јазично-филолошка, така и од етнографска страна, ми се чини се недоволно познати во нашава историографија. Тие се откриени од бугарскиот учен, професорот Љубомир Милетич во 1917 година, кога допатувал во Македонија за да го посети манастирот Св. Јован Бигорски. Информиран за книжните и архивските богатства на манастирот Бигорски, неколку дена „истражувал“ во неговите архивски фондови при што му дошле до рака вредни документи како за минатото на самиот манастир така и од пошироко значење. Тие се: манастирскиот Поменик, манастирската Кодика и едно Послание на цариградската Патријаршија испратено до словенското население во Дебарско. Првите два документа се наоѓаат во Архивот на Македонија и нашата научна јавност може да ги ползува.

Споменативе три документа со посебен коментар и обработка од споменатиот професор се објавени во 1918 и 1919 година во списанието на Бугарската академија на науките во Софија. Манастирскиот Поменик и манастирската Кодика се објавени под заглавие „Исторически и художествени паметници вѣ манастира Свети Иванъ Бигоръ (Дебѣрско)“, во Списанието на БАН, книга XVI, клон историко-филологически и философско-обществен, книга 9, Софија, 1918 година.

Уводниот дел на статијата Милетич го посветил на историјатот на манастирот Св. Јован Бигорски, на манастирската црква, на фреските и иконите истакнувајќи го нивното значење и вредност. Притоа, Милетич дал и податоци за потеклото на иконите во манастирот, како и на дарителите коишто биле видни граѓани и заможни првенци и други селани од дебарските, малореканските, долнореканските, горнореканските, охридските, кичевските и гостиварските села, споменувајќи притоа голем број имиња и села од овие предели. Во овој случај вредно е да се спомене дека Милетич во оваа статија дал опис и на манастирскиот Поменик од

1833 година, кој всушност претставува извор за историјатот на манастирот, и не само за манастирот Јован Бигорски.

Во Поменикот (пишуван со црковно-словенска азбука, на локален дијалект) се запишани и податоци за градбата, доградбата и другите измени што во текот на времето биле вршени во манастирскиот комплекс од згради. Покрај ова, внесени се податоци и за стопанската дејност на манастирот, дејност што претставувала многу значајна функција во сопственото одржување и во разгранетата активност на повеќе подрачја и насоки. Интересно е за забележување што во Поменикот од страна на хроничарот ништо не е внесено, односно забележено, за времето на изработувањето на иконописот и за резбата. Веројатно, дека постоела некоја посебна причина за појавената празнина во оваа смисла за периодот од 1821 до 1870 година.

При недостатокот на повеќе податоци во манастирскиот Поменик на Св. Јован Бигорски, другиот документ — манастирската Кодика од 1863 година — содржи нешто повеќе и од другата приroda податоци. Таа е всушност препис на постар манастирски поменик на манастирот Св. Јован Бигорски. Од почетокот до крајот Кодиката содржи имиња на посетители, разбирливо христијански верници, Македонци; имиња на дарители на манастирот коишто претставувале значајна ставка во економското отстојување на манастирот. Вредноста на овие податоци станува уште поголема кога ќе се додаде и фактот што покрај запишувањето на името на дарителот, било запишувано и местото на неговото потекло. Овие податоци се од посебно значење, посебно во изучувањето на миграционите движења на Македонците од овие региони од кои можат да се извлечат повеќе соодветни заклучоци, бидејќи во Кодиката се споменуваат голем број села со македонско население, кои поради миграционите движења во минатото и соодветните трансформации на релацијата село-град станале видни промени во структурата и бројот на градските и селските населби во Западна Македонија.

И Кодиката во физичка смисла била прилично оштетена. Иако пишувана на локален дијалект, и овој документ од страна на Милетич е прикажан неосновано како бугарски, а споменатите лица и населби за бугарски.

Покрај села само со македонско-христијанско население, споменати се и села со мешано христијанско и муслиманско население. Селаните од овие села го помагале манастирот во материјална смисла. Сите села кои се забележени во Кодиката припаѓале на овие предели и ние засега не бевме во состојба да го утврдиме нивното сегашно постоење како селски населби. Разбирливо дека е потребно подолготрајно истражување за покатегорично искажување во врска со времето и причините на нестанувањето на некои селски населби.

Во манастирската Кодика се забележени 138 села. Иако нивниот број е прилично голем, сепак, сметам дека ќе биде интересно

да ги спомнеме. Од селата, како што и погоре рековме, некои воопшто не постојат додека други се наоѓаат во составот на НР Албанија. Ќе спомнеме само еден дел: Граждани, Алајбеговци, Блато, Горно и Долно Крчишта, Хаме, Пијанец, Село-куќи, Коњаре, Рајчица, Извор, Тучепи, Житинани, Коџаџик, Баланџи, Могорче, Присојница, Жерноница, Грекај, Рибница, Бибај, Нистрово, Жужле, Штировица, Реч, Ничпур, Бродец, Кракорница, Добово, Волковија, Богдево, Врбен, Сенце, Беличица, Кичиница, Кривци, Долно Сушица, Долно Елевци, Стеблево, Јабланица, Клене, Себишта, Кривци, Големо Острени, Мало Острени, Безово, Радовешта, Гиневец, Косовец, Бичишта, Голевишта, Серпетово, Заборе, Џешишта, Врбница, Долно Требиште, Дренук, Модрич, Луково, Власиќи, Вапа, Долгач, Голем Папрадник, Глобочица, Осолница, Борчево, Борово, Мислоежда, Збжди, Бурунец, Присојани, Локов, Аржаниво, Трџченица, Долно Селце, Горно Елевци, Проваленик, Кочишта, Броштица, Пареши, Горенци, Долно Мелничани, Горно Мелничани, Горно и Долно Косоврасти, Осој, Гари, Лазарополе, Тресонче, Росоки, Горно Селце, Горна Сушица, Галичник, Јанче, Присојница, Битуше, Ростуша, Горно Требиште, Штировица, Стрезимир, Бродец, Кракорница, Леуново, Маврово, Куново, Митрови Крсти, Железна Река, Прирок, Букајчани, Речани, Кленовец, Премет, села од Преспа: Корча, Сретково, Моговјани, Загорани, Челопек, Еѓупчево, Пискупија, Покле, Ковачица, Струга, Пискупија. Охридски села: Опеница, Омет, Церовичани, Печково, Бисокуќи, Годивје, Сопот, Грабово, Ниќа, Вевчани, Октиси и некои полошки села како Иванчишта, Дуф и др. Покрај имињата на дарителите и нивните места на потеклото, во Кодиката се запишани и имиња на дарители на манастирот од поедини еснафи кои имале свои асоцијации во повеќе места низ Балканскиот Полуостров. Спомнатите дарители — членови на еснафите — потекнувале, исто така, од овие предели. И овој податок зборува за печалбарскиот карактер на спомнативе селски населби во Западна Македонија.

Поедини делови од Кодиката Милетич ги дал во препис, при што се гледа и вкупниот број на дарителите од поедини места. Без претерување можеме да речеме дека оваа Кодика претставува еден од ретко важните документи, настанати во манастирот и може да биде повеќекратно корисна во нашите изучувања за повеќе области.

Од истиот автор, во списанијата на БАН, книга XVIII, Софија, 1919 година, е објавена статија под заглавие „Едно бџлџжито послание на Цариградската патријаршија до Българитџ въ Дебџрско (1849 година)“.

Во статијата станува збор за еден документ пишуван на грчки и црковно-словенски јазик, со доста елементи од народниот местен говор. Посланието е испратено од патријархот Антим „до чесните клирици на светата митрополија Дебарска со потчинетите на неа селани и благоговејнејши свештеници и почтени претстојатели и

чорбаџии и благословени христијани“. Никаде во текстот не се спомнува терминот „Бугарин“. Меѓутоа, ова не било пречка учениот професор Милетич да изведе заклучок дека ова послание е испратено до „Бугарите“ во Дебарската област. Овој заклучок Милетич го извел божем врз основа на употребениот јазик, правопис и друго во документот, вршејќи свесно фалсификување на еден документ, кој е значаен како од историска така и од јазична гледна точка.

Правејќи краток увод врз минатото на манастирот и состојбата на приликите во дебарската епархија од поранешно време, Милетич истакнува дека старата „бугарска“ традиција во црквено-училишните работи во Дебарско никогаш не била прекината. Тоа и ја натерало Цариградската патријаршија, со посебно патријархиско послание, да се обрне до христијаните во Дебарско, на нивниот јазик, на 29 април 1849 година. На чело на Дебарската епархија, во годината што ја спомнавме, се наоѓал митрополитот Мелетија во чија епархија некои настани од брачните односи на христијаните не биле прилагодени кон верските правила. Текстот на Посланието, односно неговата една половина е на грчки јазик додека другата половина што во факсимилот е приложена во статијата, е предимно на јазикот на населението во Дебарско. Милетич тврди дека и нему не му било познато Патријаршијата до своите верници, по црквени прашања, да се обрнува на месниот говор на верниците. Меѓутоа, и ова тврдење на Милетич не би го прифатиле за точно, бидејќи во администрацијата на Патријаршијата постоело посебно Словенско одделение кое по потреба и преку него Патријаршијата се обрнувала до своите верници и на словенски јазик, како што е во случајов и со словенското население во Дебарско. Овој текст, без претензии, има свое значење за нашето минато. Од друга страна, обрнувањето на Патријаршијата до потчинетото христијанско словенско население, на црквено-словенски јазик, а не на официјалниот грчки јазик, зборува и за нејзиниот привиден авторитет во Дебарската епархија што наполно одговара на историската вистина за овој регион Грцизмот во Дебарско, во целиот тек на постоењето на патријархиското дејствување, не зачнал никакви корени. Словенската писменост негувана во манастирите, црквите и во келијните училишта одиграла своја историска улога. Посебна улога во оваа смисла, во зачувувањето на словенската писменост на народниот јазик одиграл манастирот Јован Бигорски. Овој повод нè натера да се искажеме, а согледувајќи ја многукратната активност на манастирот Јован Бигорски низ вековите, за потреба од една целосна монографија за општествената, просветната и културната мисија на овој редок културно-историски споменик на нашето минато. Објавените досега написи во нашава историографија, за неговата многукратна дејност, се сосем фрагментирани и ни оддалеку не ја прикажуваат неговата големина. Споменувањето на документите е насочено кон таа благородна цел и потреба.